

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет історії та філософії

(повне найменування факультету)

Кафедра культурології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Живопис К. Малевича в культурно-історичному контексті ХХ ст.»

«Painting of K. Malevich in the cultural-historical context of the XX-th century»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 034 Культурологія

Чубар Анна Володимирівна

Керівник д.філос.н., доц. Соболевська О. К. _____

Рецензент к.філос.н., доц. Сумченко І. В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від _____ 2019 р.

Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № __

протокол № __ від _____ 2019 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис) (прізвище, ініціали)

Одеса – 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Митець у соціальному та культурному контексті.....	7
1.1. Взаємодія автора й епохи.....	7
1.2. Творчість К. Малевича в контексті епохи: теоретичний аспект і принципи дослідження	9
Розділ 2. Різноманітність соціокультурного контексту ХХ століття та пошуки онтологічних підстав творчості	15
2.1. Епоха змін: історико-культурний код ХХ століття	15
2.2. «Срібний вік» як фундамент світосприйняття	19
2.3. Життєтворчість як проблема культури ХХ століття.....	26
2.4. Авангардне мистецтво в контексті культури.....	31
Розділ 3. Творчість як шлях до самопізнання та осягнення реальності.....	37
3.1. Досупрематичні експерименти Казимира Малевича.....	37
3.2. Від «Чорного квадрата» до тріумфу Ніщо: супрематичний живопис...	44
3.3. Супранатуралізм як відродження живопису.....	52
Розділ 4. Творчість Малевича у «великому часі».....	60
4.1. Візуальні смисли живопису Казимира Малевича.....	60
4.2. Розгортання художніх принципів Малевича в творчості його учнів...	63
4.3. Наслідуючи «Перемогу над Сонцем»: театральні та сценографічні експерименти.....	66
4.4. Відродження супрематичних ідей в концептуальному мистецтві другої половини ХХ століття.....	68
Висновки.....	73
Список джерел та літератури.....	78
Додатки.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні гостро постає питання осмислення культури ХХ століття. Це в першу чергу пов'язано з потребою створення сучасної філософії мистецтва, яка повинна враховувати й естетичну спадщину минулого, й напрацювання сучасності.

Важливо простежити, як культура розвивається з самого початку минулого століття і яким чином вона знаходить своє продовження в нинішньому часі. Адже саме на початку ХХ століття виникає безліч філософських і художніх течій, представники яких намагаються не тільки осмислити, але й змінити світ. На даний момент часу ця тема стає актуальною як мінімум тому, що людство переживає глибоку духовну кризу. І справжня творчість може сприяти подоланню цієї кризи.

Тут особливого значення набувають роботи Казимира Малевича. Формуючись у просторі культури Срібного віку, художник задається питанням людського буття, говорить про важливість побудови нової реальності з її неодмінними установками на духовні та естетичні засади, шукає шляхи залучення до Бога, до істинно вірного життя. Творчість митця допомагає вийти за межі автоматизму життя, побачити себе та навколишній світ в іншому ракурсі.

Більш того, вивчення творчості Малевича сприяє переосмисленню актуального в усі часи питання взаємодії художника й епохи. Філософія живопису автора та її підстави пов'язані з особливостями художньої мови. Вивчення художніх інструментів живопису митця веде до глибшого розуміння процесів культури і ХХ, і ХХІ століть. У той же час поява великого художника неможлива без особливої культурної атмосфери, що склалася в ХХ столітті. Майстер вбирає особливий дух епохи, формує свою творчу особистість з урахуванням спрямованості доби. В свою чергу, він пропонує новаторські ідеї і принципи, що сприяють оновленню життя не тільки у сучасній йому епосі, а ще й у наступних поколіннях.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Питання взаємодії твору мистецтва й епохи, в якій він створюється, турбує мислителів ще з кінця XVII століття. Такі дослідники мистецтва та культури як Жан-Батист Дюбо, Жермена де Сталь, Іполит Тен першими починають говорити про фактори, що впливають на розвиток будь-якої культури, і зокрема – про феномен творчого генія. Філософи також наділяють митця особливими рисами. Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Е. Гуссерль, В. Соловйов, В. Шкловський і багато інших мислителів ставлять питання сутності твору мистецтва, його ролі в культурі та формуванні мистецтвом світоглядних основ людей.

Пізніше тема генія в культурі та долі творця хвилює російських символістів А. Білого та Вяч. Іванова, релігійних філософів Л. Шестова, С. Франка, М. Бердяєва, П. Флоренського та ін. Питання життя художника в контексті культури чималою мірою займає й самих творців, наприклад, О. Блока, М. Цветаєву і того ж К. Малевича.

У другій половині XX століття виявленням взаємозв'язку автора й епохи займаються Ю. Лотман, М. Бахтін, Н. Зелянська. У свою чергу, осмислення особливостей XX століття та його культурного різноманіття стає головним завданням Т. Адорно та М. Хоркхаймера, П. Козловські, Х. Ортега-і-Гассета, М. Фуко, А. Крусанова, Т. Горячева, О. Андрєєвої.

Мета дослідження – виявити особливості взаємозв'язку творчості Казимира Малевича та культурного процесу XX століття.

Для досягнення мети слід вирішити такі **завдання**:

- визначити місце художника в соціальному та культурному контексті епохи;
- виявити взаємозв'язок автора й епохи;
- окреслити тенденції в культурі XX століття;
- розглянути культуру Срібного віку як світоглядну платформу XX століття;
- визначити місце авангардного мистецтва в культурі XX століття;

- означити особливості живопису Казимира Малевича;
- простежити еволюцію творчості Малевича;
- дати загальну характеристику візуальним змістам живопису Казимира Малевича;
- проаналізувати вплив творчості К. Малевича на художників ХХ століття.

Об’єктом дослідження виступає культура ХХ століття в її культурно-історичному та художньо-естетичному ракурсах.

Предметом дослідження є особливості живопису Казимира Малевича як невід’ємної складової культури ХХ століття.

Методи дослідження обумовлені специфікою предмета та складністю поставлених завдань:

- в ході дослідження основних філософських і художніх напрямків використовується діалогічний підхід до культури, представлений в працях М. Бахтіна та його послідовників;
- в процесі вивчення й інтерпретації культури ХХ століття використовується культурно-історичний метод;
- в питаннях визначення сутності та смислу художніх творів автор покладається на іконологічний метод Е. Панофського;
- для тлумачення творчого шляху К. Малевича використаний біографічний метод;
- при визначенні впливу художньої практики К. Малевича на творчість інших авторів береться за основу порівняльний метод;
- для виявлення і позначення візуальних змістів в художній творчості використовується методологічний інструментарій феноменології.

В якості загальних принципів дослідження автор спирається на герменевтичний підхід і використовує методологічний інструментарій герменевтики та наук про дух.

Індивідуальний внесок автора. Дослідник не має робіт, опублікованих у співавторстві. Концептуальні ідеї, положення та висновки даного наукового дослідження належать безпосередньо його авторів. Автором було визначено місце творчості Казимира Малевича в культурі ХХ століття, проведено докладний аналіз авторів, які переосмислили та втілили у своїй творчості художні ідеї Малевича.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та положення роботи обговорювалися на міжнародних, всеукраїнських, регіональних та міжвузівських наукових конференціях: Міжнародній науково-творчій конференції «Захід–Схід: культура і мистецтво» (Одеса, 2019); Міжнародній науково-творчій конференції «Трансформація музичної освіти: культура та сучасність» (Одеса, 2019); VII Міжнародній науковій конференції «Мистецька культура: історія, теорія, методологія» (Львів, 2019); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної візуальної культури» (Одеса, 2019); Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з філософії (Одеса, 2018); XXI Наукових читаннях пам'яті Георгія Флоровського (Одеса, 2018).

Публікації. Результати дослідження відображені в трьох тезах, опублікованих в спеціалізованих фахових виданнях.

Структура роботи відповідає поставленим меті та завданням і складається зі Вступу; чотирьох розділів, що включають 13 підрозділів; Висновків; Списку використаної літератури та Додатків.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження взаємозв'язку творчості Казимира Малевича та культурного процесу ХХ століття автор прийшов до наступних висновків:

Людина, що сприймає твір мистецтва та прагне до його розуміння, проходить як мінімум три рівні розкриття витвору мистецтва. Перший рівень передбачає зверхнє вивчення твору, визначення його «зовнішніх» характеристик, таких як: тематика, основні мотиви, жанрові ознаки і т.д. Другий рівень полягає в більш детальному розгляді і визначенні специфіки образно-символічної системи роботи. Третій рівень будується на виявленні зв'язків витвору з контекстом епохи, в якій він було створений, і далі – з інакшими культурно-історичними контекстами. Це найвища точка розуміння предмета мистецтва.

Було з'ясовано, що в будь-якій культурі та в будь-який час автор тісно взаємодіє з епохою. Під впливом тих чи інших соціально-історичних подій, актуальних на даний момент творчих традицій, розвитку тих чи інших художньо-естетичних напрямів і багатьох інших факторів у художника формується особливий неповторний світогляд, який і визначає його ідеї та творчу позицію. У той же час погляди митця, виражені в його творах, сприймаються суспільством, що тягне за собою ті чи інші соціальні та культурні зміни.

ХХ століття яскраво ілюструє взаємодію епохи й автора. В силу нескінченних соціальних, політичних і культурних зрушень, творці переймаються основними ідеями часу, і це неодмінно більшою чи меншою мірою впливає на формування та становлення їхньої творчості. Так, живопис К. Малевича кілька разів кардинально трансформується, в залежності від того соціального та культурного середовища, в якому художник здійснює свою творчу діяльність. У той же час саме завдяки Малевичу та його соратникам у багатьох сучасників змінюються світоглядні установки.

Дослідження показує, що ХХ століття – час створення більшості художніх стилів. Це період розквіту авангардного та абстрактного мистецтва. Майстри цих напрямків, гостро реагуючи на зміни в світі, задаються питаннями існування Бога, призначення творця та творчості, справжньої мети людського життя.

В ході розгляду культури ХХ століття було виявлено, що російську культуру цього періоду характеризує явище Срібного віку, представники якого тяжіють до символізму як основоположної світоглядної та творчої установки. Важливо відзначити, що культура Срібного віку бачиться, в першу чергу, особливим культурно-історичним типом, а не просто чітко визначеною просторово-часовою локалізацією тих чи інших художньо-естетичних і релігійно-філософських подій. Срібний вік як культурно-історичний тип представлений перш за все певним ставленням художників культури Срібного віку до світу, часу, життя та смерті. І це ставлення доросло в їх життєдіяльності до способу буття в світі та в довершення було закріплено термінологічно в філософських, релігійно-філософських і естетичних трактатах.

Казимир Малевич є важливим представником Срібного віку як культурно-історичного типу. У своїй творчості він задається питанням про шляхи до Бога, про місце та призначення художника в світі, через естетичне примушуючи глядача своїх творів задуматися про життя та смерть. Крім того, художник фокусується на питанні взаємовідносин мистецтва та дійсності, відображає у своїх творах і теоретичних працях власне бачення реальності, створює особливий художній та філософський напрям.

Творчість К. Малевича в цілому відображає тенденції століття. Творець в ході своєї художньої діяльності зачіпає теми розкуркулення, перемоги техніки над природою, сприйняття людиною реальності в особливому революційному ракурсі. У його художній діяльності знаходимо відгомони подій ХХ століття: Першої світової війни, Жовтневої революції, навіть викрадення з Лувру «Джоконди» Леонардо да Вінчі та відкриття в Росії давньоруської ікони.

В роботі була окреслена лінія розвитку творчості Малевича, позначені основні вектори художньої діяльності творця. Малевич в ході своєї творчості проходить кілька стадій еволюції. Так, його ранні роботи виконані в техніці імпресіонізму, пізніше художник звертає свій погляд в область авангардного мистецтва. У цей період виникають його модернові полотна з елементами іконопису, через деякий час творець стане наслідувати фовістів, а потім звернеться до кубофутуризму. Після низки короткочасних захоплень і пошуку себе автор виводить кілька власних стильових напрямків. Ними будуть февралізм, супрематизм і далі – супранатуралізм. І навіть тут Малевич не зупиняється, повертаючись на заході життя до портретного живопису з елементами наслідування мистецтва Ренесансу.

Вся творчість Казимира Малевича сходиться в головній точці – супрематизмі. Створений художником напрямок загострює увагу глядача на проблемі автоматизму і неусвідомленості людського життя. Буття сучасників Малевича, втім, як людини ХХІ століття, зводиться до перебирання вже готових образів, які були сформовані та усвідомлені багато сотень років тому. Для їх відтворення не потрібні розуміння та здатність мислити, досить лише поверхневої пам'яті та вміння співвіднести заданий, вже готовий образ з більш-менш придатною до цього річчю або подією. Саме проголошене в супрематизмові «осторонення» від звичних образів, вихід з ланцюга нескінченних повторень і неусвідомлених шаблонних дій, за непорозумінням іменованих життям, повинні привести людину до осягнення нової, істинної реальності, яка існує за законами Бога. У цьому, з точки зору Казимира Малевича, і полягає основна мета всієї художньої творчості – прийти до Бога.

Деякі творчі напрацювання творця безпредметного живопису випереджають задуми зарубіжних авторів. Малевич на кілька років раніше М. Дюшана приходить до ідеї винесення побутових явищ в контекст виставкового простору. Єдиною відмінністю стає те, що у Дюшана твором мистецтва мтають утилітарні предмети. У той час як Малевич звертає увагу на

звичні, побутові фрази, які він обрамляє в рамку та поміщає в центрі художніх виставок.

Принциповою для даного дослідження є актуалізація подібності основних установок художньої творчості Малевича з вченням Гуссерля про феномени. Обидва мислителі виступають за побудову нового світу, очищеного від впливу на нього емпіричної свідомості. Феноменологія говорить про те, що твір існує не в світі видимому, а в світі сутностей. І цю сутність можливо пізнати, вийшовши за рамки звичного сприйняття речей. Те ж саме своїм художнім напрямом стверджує і Казимир Малевич. Художник, проживаючи за часів активного розвитку філософської думки як в Європі, так і в Росії, розробляє не тільки нові художні практики, але й приходить до філософського осмислення світу, і це теоретичне та художнє осмислення перегукується з основними ідеями феноменології Е. Гуссерля.

Не менш важливе виявлення і посильний опис впливу живопису Казимира Малевича на творчість художників ХХ століття. Було з'ясовано, що ще приблизно з 15-х років ХХ століття з'являється велика кількість учнів і соратників творця безпредметного мистецтва. Вони будуть переосмислювати та втілювати в життя ідеї художника. Деякі майстри навіть стануть творцями особливих відгалужень безпредметного живопису. Це Л. Попова, О. Розанова, В. Стерлігов.

Цікавим полем для дослідження взаємодії живопису Малевича та творчості авторів початку ХХ століття стає сценографія 20-х років ХХ століття. Аналіз показав, що художники-декоратори цього часу часто вдаються до використання геометричних форм, кольорових акцентів, гри з формоутворенням на сцені, подібно до того, що робить Малевич у своєму живописі.

Саме художня діяльність Малевича, і перш за все – супрематизм, стає відправною точкою для розвитку у вітчизняній художній практиці течії конструктивізму. Головні діячі цього напрямку – Ель Лисицький, В. Татлін, О. Родченко – в якийсь момент часу надихаються творчими установками

Малевича. І вже після захоплення супрематизмом вони відходять від цього напрямку, переробляючи його головні ідеї та створюючи на його основі власний стиль.

Живопис Казимира Малевича ще за його життя стає прикметою епохи. Творчий метод художника відрізняється від усього того, що було створено раніше. При цьому з кінця 20-х років ХХ століття можемо говорити про тенденції, коли Малевич стає чи не головним натхненником багатьох художників, сценографів, архітекторів і дизайнерів. І цей процес не припиняється аж до нашого часу. Причиною тому стають філософські підстави творчості художника. Торкаючись у своїй художній діяльності головних проблем епохи, намагаючись відповісти на найважливіші онтологічні питання, Казимир Малевич вписує своє ім'я в ряди великих творців.

Вивчення творчості головного супрематиста ХХ століття – це завжди пізнання самого себе. Його живопис відкриває мислячому глядачеві таємниці буття, примушує задуматися як над власним життям, так і над життям культури ХХ століття і тепер уже – ХХІ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Адорно Т., Хоркхаймер М. Диалектика Просвещения. М.–СПб.: Медиум, Ювента, 1997. 312 с.
2. Андреева Е. Все и ничто: символические фигуры в искусстве второй половины XX века. Спб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. 359 с.
3. Бахтин М. М. Ответ на вопрос редакции «Нового времени» // Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. С. 328–335.
4. Белый А. Символизм как миропонимание. М.: Республика, 1994. 528 с.
5. Бердяев Н. А. Смысл творчества // Философия свободы. Смысл творчества. М.: Правда, 1989. С. 254–535.
6. Бердяев Н. А. Философия творчества, культуры и искусства: в 2 т. М.: Изд-во «Искусство», 1994. Т. 2. 436 с.
7. Блок А. А. О современном состоянии русского символизма // Собр. соч.: в 6 т. Л.: Худож. лит., 1982. Т. 4. С. 141–152.
8. Блок А. А. Собр. соч.: в 8 т. / под общ. ред. В. Н. Орлова. М.–Л.: Гослитиздат, 1962. Т. 6. 556 с.
9. Блок А. Блок – Белому. 3 февраля 1903. Петербург // Андрей Белый и Александр Блок. Переписка. 1903–1919. М.: Прогресс-Плеяда, 2001. 608 с.
10. Буренина О. Д. Абсурд и мотив воздухоплавания в литературе и визуальных искусствах 1900–1930-х годов // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. Спб., 2015. № 5 (11). С. 76–87.
11. Васильева Г. С. Магия «Черного квадрата» // Искусство и культура. 2014. № 2(14). С. 95–102.
12. Воскресенская М. А. Символизм как мировидение Серебряного века: Социокультурные факторы формирования общественного сознания российской культурной элиты рубежа XIX–XX веков. Томск: Изд-во Томский университет, 2003. 236 с.

13. Галиева М. А. Миф и фольклор в картине мира эпохи авангарда: постановка вопроса // Историческая и социально-образовательная мысль. М., 2015. Т. 7. №1. С. 31–36.
14. Гачева А. Г. Русский космизм и вопрос об искусстве // Философия бессмертия и воскрешения: в 2 т. М.: Наследие, 1996. Т. 2. 288 с.
15. Гирин Ю. Н. Проблема авангарда: содержание, границы, понятийный аппарат // Авангард в культуре XX в.: теория. История. Поэтика. М.: ИМЛИ РАН, 2010. Кн. 1. 120 с.
16. Голенок М. П. Философия супрематизма Казимира Малевича // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. Вятка, 2015. № 3. С.6–9.
17. Горбачов Д. Малевич і «Восьму», ОСМУ // Казимир Малевич. Київський аспект / заг. ред., уклад., вступ. ст. Т. Філевської. К: Родовід, 2019. 329 с.
18. Горбачов Д., Найден О. Малевич Мужицький // Хроніка-2000. К., 1993. Вип. 3/4. С. 210–232.
19. Горячева Т. В. Утопии в искусстве русского авангарда: футуризм и супрематизм // Авангард в культуре XX века (1900-1930 гг.): теория, история, поэтика: в 2-х кн. / под ред. Ю. Н. Гирина. М.: ИМЛИ РАН, 2010. Кн. 1. С. 66–138.
20. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т. 1. М., 1999. 311 с.
21. Дроник М. В. Образно-художественное значение супрематизма К. Малевича в контексте сотериологической парадигмы. Метаобраз в беспредметной живописи Малевича // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2017. № 12 (86): в 5-ти ч. Ч. 3. С. 39–48.
22. Дуглас Ш. Лебеди иных миров и другие статьи об авангарде. М.: Три квадрата, 2015. 392 с.

23. Дюбо Ж. Б. Критические размышления о поэзии и о живописи. М.: Искусство, 1976. 768 с.
24. Ершова Э. Б. Веселов А.А. Русский авангард в первой четверти XX века // Вестник университета. М.: Государственный университет управления, 2015. №6. С. 333–338.
25. Жадова Л. А. О теории советского дизайна 20-х годов // Вопросы технической эстетики. М., 1968. С. 34–38.
26. Зайцева М. Л. Эксперименты композиторов эпохи русского авангарда в области синтеза искусств // Траектория науки: электронный научный журнал. Харьков, 2016. № 4 (9). 21 с.
27. Зверев А. М. Американский роман 20–30-х годов. М.: Художественная литература, 1982. 256 с.
28. Зелянская Н. Л. Законы построения биографии творца, или О гранях концепта творчество // Вестник ОГУ, 2004. Вып 11. С. 75–82.
29. Иванов В. Заветы символизма // Собрание сочинений: в 4 т. Брюссель: Foyer Oriental Chrétien, 1974. Т. 2. С. 588–603.
30. Иттен И. Искусство цвета. М.: Д. Аронов, 2004. 96 с.
31. Ичин К. Супрематические размышления Малевича о предметном мире // Вопросы философии. 2011. № 10. С. 48–56.
32. Казимир Малевич. Київський аспект / заг. ред., уклад., вступ. ст. Т. Філевської. К: Родовід, 2019. 329 с.
33. Казимир Малевич. Київський період 1928 – 1930 / упоряд. Т. Філевська. К.: Родовід, 2016. 336 с.
34. Кандинский В. О духовном в искусстве. М.: Архимед, 1992. 109 с.
35. Карасик И. Н. В орбите Малевича // Перекресток искусств Россия – Запад. Спб., 2016. С. 153–159.
36. Ковтун Е. Ф. Путь Малевича // Казимир Малевич. 1878–1935: Каталог выставки / Государственный Русский музей, Ленинград; Государственная

- Третьяковская галерея, Москва; Стеделийк-музей, Амстердам. Амстердам: Стеделийк-музей, 1988. С. 157.
37. Козловски П. Культура постмодерна. М.: Республика, 1997. 240 с.
38. Кракауэр З. Природа фильма. Реабилитация физической реальности. М.: Искусство. 424 с.
39. Крусанов А. Русский авангард: 1907–1932. Т. 1. СПб.: Новое литературное обозрение, 1996. 320 с.
40. Курбановский А. А. Малевич и Гуссерль: Пунктир супрематической феноменологии // Историко-философский ежегодник. М.: Наука, 2006. С. 329–336.
41. Левкова-Ламм И. Е. Лицо квадрата: мистерии Казимира Малевича. М.: Пинакотека, 2004. 208 с.
42. Листи К. С. Малевича до художників Л. Ю. Крамаренка та І. О. Жданко // Хроніка–2000. – К., 1993. – Вип. 3/4. С. 232–241.
43. Лосев А. Ф. Вещь и имя // Бытие – имя – космос М.: Мысль, 1993. 902 с.
44. Лотман Ю. М. Литературная биография в историко-культурном контексте (К типологическому соотношению текста и личности автора) // Избранные статьи: в 3 т. Таллин: «Александра», 1992. Т. 1. С. 365–376.
45. Малевич К. Письмо к Всеволоду Мейерхольду // Малевич о себе. Современники о Малевиче: в 2 т. / сост., вступ. ст. И. А. Вакар, Т. Н. Михиенко. М.: РА, 2004. Т. 1. С. 230–231.
46. Малевич К. С. Эстетика // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. К.: РВА «Тріумф», 2005. 384 с.
47. Малевич К. С. Мир как беспредметность // Собр. соч.: в 5 т. М.: Гилея, 1998. Т.2. С. 36–50.
48. Малевич К. С. Собрание сочинений: в 5 т. / сост., пред., ред. пер., коммент. Г. Л. Демосфенова; науч. ред. А. С. Шатских. М.: Гилея, 1998. Т. 2. 372 с.

49. Малевич К. С. Спроба визначення залежності між кольором і формою в малярстві // Казимир Малевич. Київський період 1928 – 1930 / упоряд. Т. Філевська. К.: Родовід, 2016. 336 с.
50. Малевич К. С. Трактаты и лекции первой половины 1920-х годов // Собр. соч.: в 5 т. М.: Гилея, 2003. Т. 4. 364 с.
51. Малевич К. С. Форма, цвет и ощущение // Казимир Малевич. Черный квадрат. Манифесты. Декларации. Статьи. СПб.: Азбука, 2012. 288 с.
52. Малевич о себе. Современники о Малевиче. Письма. Документы. Воспоминания. Критика. М.: РА, 2004. Т.2. 680 с.
53. Малей А. Обратная информация. Минск: Эконом-пресс, 2012. 180 с.
54. Маркаде Ж.-К. Малевич. К.: Родовід, 2013. 304 с.
55. Медвецкий А. В. Казимир Малевич. Витебский ренессанс // Современные проблемы развития художественного образования и визуальных искусств (к 100-летию Витебского народного художественного училища). Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2018. С. 18–21.
56. Некрасова Н. А., Некрасов С. И., Садикова О. Г. Тематический философский словарь: учеб. пособ. М.: МГУ ПС (МИИТ), 2008. 164 с.
57. Немировский И. Пушкин – либертен и пророк: Опыт реконструкции публичной биографии. М.: Новое литературное обозрение, 2017. 352 с.
58. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Эстетика. Философия культуры / вступ. ст. Г. М. Фридендера; сост. В. Е. Багно. М.: Искусство, 1991. С. 309–349.
59. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры / вступ. ст. Г. М. Фридендера; сост. В. Е. Багно. М.: Искусство, 1991. 588 с.
60. Панофский Э. Idea: К истории понятия в теориях искусства от античности до классицизма // СПб.: Андрей Наследников, 2002. 237 с.
61. Панофский Э. Этюды по иконологии. СПб.: Азбука-классика, 2009. 480 с.
62. Популярная художественная энциклопедия / под ред. В. М. Полевого. М.: Издательство «Советская энциклопедия», 1986. Т. 1. 476 с.

63. Пространство Стерлигова / под ред. М. Герман, И. Карасика, Л. Гуревич. СПб.: «Азбука», 2012. 288 с.
64. Рейблат А. Как Пушкин вышел в гении: историко-социологические очерки о книжной культуре пушкинской эпохи. М.: Новое литературное обозрение, 2001. 336 с.
65. Родионова С. Авангардизм // Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. Минск, 2001. С. 11–13.
66. Сарабьянов Д. В. Русская живопись. Пробуждение памяти. М., 1998. 431 с.
67. Соболевская Е. К. Взаимодействие искусства и действительности в культуре Серебряного века: философско-антропологическое измерение: дис....д. философ. наук: 09.00.04; Одесский нац. у-т им. И. И. Мечникова. Одесса, 2012. 489 с.
68. Соловьев Вл. Сочинения: в 2 т. М.: Мысль, 1990. Т. 2. 822 с.
69. Сталь Ж. де. О литературе, рассмотренной в связи с общественными установлениями / вступ. ст. А. А. Аникста; пер. с франц. В. А. Мильчиной. М.: Искусство, 1989. 476 с.
70. Строфы века. Антология русской поэзии / сост. Е. Евтушенко. Минск, Москва: Полифакт, 1995. 1054 с.
71. Тектоника и диссимметрия архитектурной композиции // Архитектон: Известия вузов / под ред. В. Г. Власова. Екатеринбург, 2016. № 4 (56). С. 3–22.
72. Тернер В. Проблема цветовой классификации в примитивных культурах // Семиотика и искусствометрия / под ред. Ю. Лотмана. М.: Прогресс, 1972. 112 с.
73. Тойнби А. Дж. Постижение истории. М.: Прогресс. Культура, 1996. 607 с.
74. Третьяков С. Откуда и куда? (перспективы футуризма) // ЛЕФ. 1923. № 1. С. 24–30.
75. Тэн И. Философия искусства. М.: Республика, 1996. 351 с.

76. Федоров Н. Ф. Философия общего дела // Сочинения: в 2 ч. М.: Юрайт, 2019. Ч. 2. 205 с.
77. Флоренский П. Вопросы религиозного самопознания. Харьков: Фолио, 2000. 237 с.
78. Франк С. Л. Реальность и человек. М: Республика, 1997. 482 с.
79. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект // Вопросы философии. 1992. № 4. С. 40–42.
80. Халтурин Ю. А. Техника живописи Казимира Малевича и эволюция его живописного метода: на базе коллекции Стеделийк Музеум и Фонда Харджиева-Чаги, Амстердам: автореф. дис. ...канд. искусствовед: 17.00.04; М. гос. у-т им. М.В. Ломоносова. М.: 2006. 36 с.
81. Хейзинга Й. Осень средневековья. М.: Наука, 1988. 540 с.
82. Ходасевич В. Ф. Конец Ренаты // Некрополь. Воспоминания. М.: Советский писатель, 1991. С. 7–19.
83. Цветаева М. И. Искусство при свете совести // Собр. соч. в 7 т. / сост., подгот. текста и коммент. А. Саакянц и Л. Мнухина. М.: Эллис Лак, 1994. С. 346–374.
84. Чубарь А. В. Философские традиции в культуре Серебряного века // Матеріали Всеукраїнської конференції студентів і аспірантів-філософів – XXI наукових читань пам'яті Георгія Флоровського / відп. ред. к.філос.н., доцент К. В. Райхерт. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2018. Вип. 7. С. 35–36.
85. Чубарь А. Визуальные смыслы в творчестве Казимира Малевича // Актуальні питання сучасної візуальної культури: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2019. С. 41–44.
86. Чубарь А. Опера «Победа над Солнцем» как театральный эксперимент синтеза искусств // Мистецька культура: історія, теорія, методологія: тези доповідей VII Міжнар. наук. конф. / НАН України, ЛННБ України ім. В.

- Стефаника, Ін-т досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів; ред-упоряд. О. Осадця, Л. Купчинська; відп. ред. Л. Сніцарчук. Львів, 2019. С. 129–130.
87. Шатских А. С. Казимир Малевич. М.: СЛОВО, 1996. 96 с.
88. Шахад Ш. Искусство жизни: жизнь как предмет эстетического отношения в русской культуре XVI – XX веков / пер. с нем. А. И. Жеребин. М.: Новое литературное обозрение, 2017. 610 с.
89. Ширшков И. А. Принципы формирования художественно-пластического языка К. Малевича как знаковой системы в контексте культуры XX века: автореф. дис....канд. искусствовед.: 17.00.04; М. гос. худ.-пром. у-т. М., 2006. 20 с.
90. Шкловский В. О теории прозы. М.: Советский писатель, 1983. 385 с.
91. Элиот Т. Традиция и творческая индивидуальность // Избранное. М.: Терра-Книжный клуб, 2002. С. 205–214.
92. Bowl J. E. Moscow and St. Petersburg 1900-1920: Art, Life and Culture of the Russian Silver Age. New York: Vendome Press, 2008. 396 p.
93. Williams R. C. Artists in Revolution. Portraits of the Russian Avant-Garde. 1905–1925. Bloomington & London: Indiana University Press, 1977. 242 p.